

УДК 159.9:053.6

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-591-603](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-591-603)

Лисенко Людмила Миколаївна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Чернишевська, 60, м. Харків, 61002, тел.: (057) 702-66-15, <https://orcid.org/0000-0003-1395-9715>

Островець Ганна Олексіївна магістр факультету соціальних і поведінкових наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Чернишевська, 60, м. Харків, 61002, тел.: (057) 702-66-15

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ПРИ ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

Анотація. У роботі досліджуються особливості емоційних переживань при формуванні образу усвідомленого батьківства.

Загалом, аналіз проблеми формування усвідомленого батьківства в історико-філософському аспекті дає зробити висновок, що вивченню даного питання приділялося багато уваги в різні епохи. Однак, у сучасному суспільстві ми все більше маємо стійку тенденцію до безвідповідального, неусвідомленого батьківства, а особливо це стосується молодого покоління, яке є неготовим до виконання батьківських функцій та створення умов для повноцінного розвитку дитини. Саме тому формування усвідомленого батьківства молоді є актуальною проблемою сьогодення та потребує поетапного, комплексного її вирішення.

В умовах модернізації суспільної системи, соціально-економічних зрушень на шляху до глобалізації, перегляду світоглядних установок закономірно зростає інтерес до проблем сім'ї, яка є не лише умовою вирішення демографічної проблеми, а й найважливішим фундаментальним інститутом соціалізації людини, становлення її як особистості. Політичні, соціальні, економічні, морально-етичні, моральні, культурні зміни у суспільстві впливають на трансформацію інституту сім'ї загалом і батьківської підсистеми.

Становлення психологічної готовності до усвідомленого батьківства – один із головних напрямів особистісного розвитку дорослої людини. Під готовністю до батьківства ми розуміємо психологічну спрямованість особистості ефективну реалізацію батьківських обов'язків. Це інтегративна якість особистості, що формується у процесі гендерної соціалізації.

В процесі експериментального дослідження виявлено, що при формуванні образу усвідомленого батьківства більшість молодих людей переживають негативні емоції, а саме страх та тривожність.

Загалом готовність до усвідомленого батьківства починається з формування його образу. Формування образу усвідомленого батьківства являє собою процес поетапного формування якостей особистості, що характеризують способи і варіанти інтеріоризації та екстеріоризації батьківської ролі чоловіком, що відбувається в системній єдності із загальною і гендерною соціалізацією особистості, що визначає можливості супроводу становлення психологічної готовності до батьківства.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, компоненти усвідомленого батьківства, емоції, емоційні переживання, страх, тривожність.

Lysenko Lyudmila Mikolaivna Candidate of Psychology Sciences, docent, docent of Department of Psychology, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 60, Chernishevskya St., Kharkiv, 61002, tel.: (057) 700-66-15, <https://orcid.org/0000-0003-1395-9715>

Ostroverkh Ganna Oleksiivna Master of Psychology, Faculty of Psychology and Sociology, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 60, Chernishevskya St., Kharkiv, 61002, tel.: (057) 700-66-15, e-mail:

PECULIARITIES OF EMOTIONAL EXPERIENCES WHEN FORMING THE IMAGE OF INFORMED FATHERHOOD

Abstract. The work examines the peculiarities of emotional experiences during the formation of the image of conscious parenthood.

In general, the analysis of the problem of the formation of conscious parenthood in the historical and philosophical aspect leads to the conclusion that a lot of attention was paid to the study of this issue in different eras. However, in modern society, we increasingly have a persistent tendency towards irresponsible, unconscious parenting, and this especially applies to the younger generation, which is not ready to perform parental functions and create conditions for the full development of a child. That is why the formation of conscious parenthood of young people is an urgent problem today and requires a step-by-step, comprehensive solution.

In the conditions of modernization of the social system, socio-economic changes on the way to globalization, revision of worldviews, interest in the problems of the family naturally grows, which is not only a condition for solving the demographic problem, but also the most important fundamental institution of human socialization, its formation as an individual. Political, social, economic, moral-ethical, moral, cultural changes in society affect the transformation of the family institution in general and the parental subsystem.

Becoming psychologically ready for conscious parenthood is one of the main areas of personal development of an adult. By readiness for parenthood, we understand the psychological orientation of the individual to the effective implementation of parental duties. This is an integrative quality of the individual, which is formed in the process of gender socialization.

In the process of experimental research, it was found that when forming the image of conscious parenthood, most young people experience negative emotions, namely fear and anxiety.

In general, readiness for conscious parenthood begins with the formation of its image. The formation of the image of conscious parenthood is a process of step-by-step formation of personality qualities that characterize the ways and options of internalization and exteriorization of the parental role by a man, which occurs in systemic unity with the general and gender socialization of the individual, which determines the possibilities of accompanying the formation of psychological readiness for parenthood.

Keywords: parenthood, conscious parenthood, components of conscious parenthood, emotions, emotional experiences, fear, anxiety.

Постановка проблеми. Сім'я як основний інститут виховання відповідає за соціальне відтворення населення і формування певного образу життя. Це мікромодель суспільства, яка стимулює вироблення системи соціальних установок та формування життєвих планів. Останні дослідження соціологів, психологів та педагогів свідчать про кризу сім'ї на мікро- та макрорівнях.

Одним із шляхів виходу з цієї кризи є підготовка молодих людей до виконання батьківських функцій. У суспільстві констатується ряд гострих проблем, пов'язаних з девальвацією цінності сімейного способу життя, народження і виховання дітей. Цілеспрямований вплив на простір сучасної сім'ї стосовно формування «усвідомленого», «відповідального», «компетентного», «освіченого» батьківства здійснюється у вигляді реалізації ряду програм і проектів.

Поступовий перехід від переважно суспільних форм виховання до сімейних, збільшує навантаження та відповідальність батьків перед дітьми, що актуалізує увагу дослідників до вивчення феномену батьківства. У 20 столітті для успішного батьківства було цілком достатньо стихійних педагогічних знань, проте на сьогоднішній день поколінню батьків потрібна глибша рефлексія власної виховної ролі та батьківських ресурсів. Це продиктовано безліччю несприятливих чинників соціально-економічного характеру, що зумовлює необхідність зростання батьківської ресурсності та компетентності.

У сучасних умовах соціально-економічного життя доросла людина витрачає багато часу і сил на професійну діяльність, на поліпшення

матеріального становища. Дедалі менше часу залишається на взаємодію з власними батьками та дітьми. Втрачаються традиції, змінюються цінності, що відбивається на молодому поколінні, системі сімейного виховання. Однак, у сучасному суспільстві ми все більше маємо стійку тенденцію до безвідповідального, неусвідомленого батьківства, а особливо це стосується молодого покоління, яке є неготовим до виконання батьківських функцій та створення умов для повноцінного розвитку дитини. Саме тому формування усвідомленого батьківства молоді є актуальною проблемою сьогодення та потребує поетапного, комплексного її вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність батьківства, його структуру, види, природу походження, формування досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: В.Кравець, О.Безпалько, І.Братусь, Л.Буніна, О.Лещенко, І.Кон, Р.Овчарова, М.Єрміхіна та ін.

Останнім часом набули поширення теорії, котрі спеціально спрямовані на аналіз кращого стилю поведінки батьків в певному віці дитини. Теорія прихильності Дж.Боулбі акцентує увагу на немовлячому віці, теорія ефективних та неефективних батьківських стилів контролю та спілкування розроблена стосовно підлітків (Д.Браумпайд, Д.Олсон, Л.Стейнберг).

Теорія батьківського прийняття-неприйняття Р.Ронера аналізує особистісні наслідки, типові стратегії подолання батьківського відчуження та соціокультурну специфіку розповсюдженості цих типів батьківського ставлення.

Один з актуальних напрямів батьківства – дослідження в межах теорії розвитку сім'ї (Е. Дювол, Р. Хілла, К. Рассел), тобто переходу від батьківства та переживання батьками нормативних стресів по мірі дорослішання дитини та появи наступних дітей.

Р. ЛаРосса формулює підхід пізнавального плюралізму для вивчення різних аспектів батьківства, в тому числі прийняття рішення, період вагітності, догляд за дитиною в різних соціальних контекстах та історичний період [1].

Питанню сутності батьківства приділяли увагу О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, Г. Лактіонова, О. Лещенко, Н. Світайло та ін., усвідомленого батьківства в психологічному аспекті – О. Бодальов, М. Єрміхіна, Р. Овчарова, І. Кон, А. Співаковська, Г. Філіпова, І. Хамітова та ін.

О. Безпалько під батьківством розуміє процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними) необхідних умов для повноцінного розвитку та навчання дітей. На її думку, батьківська позиція характеризується такими ознаками, як адекватність, гнучкість і перспективність. Причому в період становлення батьківство є нестійкою структурою, яка проявляється в неузгодженості деяких компонентів між батьками, супроводжується періодично виникаючими конфліктними ситуаціями, відрізняється рухомістю структури, тоді як розвинена форма батьківства характеризується відносною стабільністю [2].

I. Братусь у поняття «батьківство» вкладає комплекс соціальних, психологічних, медичних й інших умов, що дають змогу родині мати стільки дітей, скільки вона бажає [3].

Мета статті – дослідження особливостей емоційних переживань при формуванні образу усвідомленого батьківства.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі поняття «усвідомлене батьківство» розглядається паралельно з поняттям «відповідальне батьківство». У соціологічних дослідженнях порушувалася проблема гендерної нерівності у виконанні батьківських функцій; у демографічному аспекті обґрунтовується важливість розвитку феномена «відповідальне батьківство», в етичному, правовому, соціальному й економічному вимірах визначають етапи, структуру та складники відповідального батьківства. Окрім того, у літературі розглядається релігійний аспект (міцність подружніх стосунків, орієнтування батьків на спільне виховання дітей), медичний аспект проблеми (важливість грудного вигодовування, дотримання режиму щеплень). Згідно з ЮНІСЕФ, відповідальне батьківство охоплює окремі аспекти виховання дітей, наприклад, догляд за дітьми та їхньою поведінкою, безпечне середовище, емоційний та когнітивний розвиток. Отже, передусім поняття «відповідальне батьківство» передбачає юридичні, соціальні, економічні та моральні норми, що визначають відповідальність батьків перед державою й народом за виховання своїх дітей. Проте якість дотримання цих норм значною мірою залежить від рівня психологічної освіченості батьків [4].

У психолого-педагогічній науці проблему батьківства варто розглядати в дещо ширшій площині, ставлячи акцент на психологічній взаємодії батьків із дітьми, яка включає різні сфери діяльності. З огляду на це, ми вживаємо поняття «усвідомлене батьківство». Його визначення в науковій психологічній літературі представлено не повною мірою, як і не описано цілісно його змістове наповнення. Науковці вивчають усвідомлене батьківство: як результат взаємодії батьків, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку дитини; як багатокомпонентне утворення, яке включає ціннісні орієнтації подружжя, батьківські настанови й очікування, батьківські ставлення, почуття, позиції, відповідальність та стиль сімейного виховання; як соціально-психологічний феномен, який базується на певній системі знань, умінь і навичок, почуттів, якостей, реалізується у відповідальній поведінці батьків щодо виховання своїх дітей.

Ми розглядаємо «усвідомлене батьківство» як інтегративне психологічне утворення, яке включає відповідальне ставлення, любов і повагу до дитини як до особистості, повноцінний догляд, вияв турботи про безпеку, психічне і фізичне здоров'я, розуміння потреб дитини, вияв уваги та терпіння. У наведеному визначенні відображено найбільш суттєві ознаки поняття, що запобігає суб'єктивному його трактуванню і зумовлює більш чітке його

розуміння людиною без спеціальної освіти, а отже, робить більш доступним для освоєння.

Існує багато підходів до розуміння та виділення факторів, що визначають готовність до усвідомленого батьківства. Умовно їх можна поділити на зовнішні та внутрішні. Перші зумовлені сукупністю зовнішніх впливів, внутрішні чинники – це особливості особистості, індивідуальність людини.

Зовнішні соціальні чинники у формуванні батьківства дають відправну точку, задають сім'ї певні зразки батьківської взаємодії. Вони переломлюються через особливості особистості подружжя, їх ціннісно-мотиваційну сферу, досвід, отриманий у батьківській сім'ї, що є початком становлення батьківства у кожному конкретному випадку.

Ключовою категорією у дослідженні феномена «батьківство» з позицій психологічної науки є «усвідомлене батьківство». В якості основних характеристик усвідомленого батьківства дослідники виокремлюють: високий ступінь усвідомлення батьком та матір'ю сімейних цінностей, установок, очікувань, позицій, почуттів, батьківського відношення та відповідальності; розуміння себе, своїх реакцій, мотивів батьківської поведінки, цінностей; розуміння свого партнера, його реакцій та мотивів сімейної поведінки; усвідомлення своєї батьківської єдності [5].

Створення повноцінних умов розвитку дитини виступає провідною метою усвідомленого батьківства. Однак функція батька/матері пов'язана і з необхідністю постійного саморозвитку, формування нових способів діяльності, оновлення своїх уявлень про дитину (її можливі актуальні інтереси, переживання тощо) у міру її зростання.

У цілому нині, «усвідомлене батьківство» у психологічному дискурсі, розглядається як ідеальний варіант реалізації себе особистістю в материнстві чи батьківстві. Усвідомлене батьківство – інтегральне психологічне утворення особистості батька та матері; воно являє собою систему взаємодії ціннісних орієнтацій, батьківських установок, почуттів, відносин, позицій та батьківської відповідальності, які сприяють формуванню гармонійного стилю сімейного виховання.

Усвідомлене батьківство, насамперед, характеризується активною, виборчою позицією батька та матері щодо вибору ними оздоровчих, комунікативних, виховних, освітніх практик. У протиставленні даному поняттю виступає пасивна чи інфантильна батьківська позиція, недостатня сформованість у батьків установок, позицій та цінностей щодо дитини, спонтанність та нерозбірливість у способах спілкування та прийомах виховання, низька готовність до прийняття відповідальності за наслідки виховних впливів.

Сутність формування усвідомленого батьківства у сім'ї полягає у становленні цілісної структури батьківства, встановленні стійких зв'язків між її структурними компонентами, у повноцінному прояві когнітивної, емоційної та поведінкової складової кожного структурного компонента батьківства. Формування образу усвідомленого батьківства – це оформлення його у вигляді певного стилю батьківської поведінки та її вдосконалення у процесі взаємодії батька/матері з дитиною. Як інтегральна структура особистості батька та/або матері, усвідомлене батьківство представлене на трьох різних рівнях – усвідомлюваному, слабо усвідомлюваному, несвідомому [6].

На основі теоретичного аналізу у змісті усвідомленого батьківства можна виділити такі компоненти його структури: стійкість сімейних цінностей, батьківських позицій та стилю виховання; адекватність установок та очікувань батьків; асертивність почуттів та проявів батьківського ставлення; прийняття батьківської відповідальності та дбайливе ставлення до сім'ї та своєї ролі в ній; позитивне сприйняття своїх особистісних особливостей та реакцій; усвідомлення мотивів батьківської поведінки; розуміння та прийняття свого партнера, його реакцій та мотивів поведінки; активна життєва позиція батька та матері, прагнення саморозвитку; конструктивні мотиви вибору партнера та створення сім'ї; усвідомлене зачаття та підготовка до нього, здорова та щаслива вагітність; підготовка до пологів як природного процесу, пологи у спокійній та захищеній обстановці; усвідомлений підхід до фізичного догляду та розвитку дитини; активний вплив на простір, в якому живе дитина, – екологія, коло спілкування, інформаційне середовище; відповідальний підхід до навчання та виховання: власний приклад, вибір видів навчання [7].

Вікові показники і ступінь готовності до батьківства юнаків і дівчат логічно впливає не стільки з біологічних особливостей чоловіків і жінок, які очікують, перш за все, наявності освіти і успішності в кар'єрі, а від дівчат – побудови сім'ї та народження дитини.

Психологічні дослідження показують наявність взаємозв'язку між ступенем готовності дівчат до материнства та моделлю власної сім'ї. Чим сприятливішою була сімейна ситуація у дитинстві, тим ймовірніше формування позитивного емоційного та ціннісно-сміслового компонентів готовності до материнства [8].

Проблема формування готовності до батьківства у юнаків менш розроблена, ніж готовність до материнства. Соціальна рівноправність не тільки покладає на сучасного чоловіка відповідальність за матеріальне забезпечення та захист сім'ї, а й відводить йому значну роль у турботі про дітей та їхнє виховання.

Молодь, яка не має своїх сімей, замислюються про майбутнє, шукають партнера. Більшість соціологічних та психологічних досліджень молоді

свідчать про те, що, незважаючи на наявність ціннісного конфлікту між прагненням до розвитку західної моделі ринкових відносин та збереженням патріархальних цінностей та традицій, молоді люди орієнтовані на присвоєння загальнолюдських цінностей, необхідність здобуття освіти та залучення до трудової діяльності, а також створення сім'ї та продовження роду.

Загалом готовність до усвідомленого батьківства починається з формування його образу. Формування образу усвідомленого батьківства являє собою процес поетапного формування якостей особистості, що характеризують способи і варіанти інтеріоризації та екстеріоризації батьківської ролі чоловіком, що відбувається в системній єдності із загальною і гендерною соціалізацією особистості, що визначає можливості супроводу становлення психологічної готовності до батьківства. Це процес, в рамках якого відбувається розвиток і формування окремих елементів конструктивних стратегій батьківства, що проходить поетапно, починаючи з дошкільного віку, включаючи: етап позначення батьківства (формування уявлень про батьківство), етап осмислення батьківства (переосмислення наявних знань і уявлень про батьківство в період вагітності) і етап ціннісного усвідомлення батьківства і реалізації на цій основі стратегії батьківства, а також подальшого розвитку стратегії батьківства в батьківських практиках після народження дитини. Тільки проходження всіх етапів може сформувати образ усвідомленого батьківства та готовність до батьківства.

Однак, розуміння, як має бути, наявність належних знань щодо вагітності, пологів, розвитку (фізичного, психологічного, інтелектуального) дитини в різні періоди, власні вимоги та вимоги суспільства до батьків та дитини та багато інших факторів впливають на майбутніх батьків, що викликає ряд емоційних переживань.

За даними Державного інституту проблем сім'ї та молоді за 2018 рік, відповіді респондентів (опитували людей, які перебувають у шлюбі та мають дітей) на запитання: наскільки сім'я в Україні здатна повноцінно здійснювати сімейне виховання і нести відповідальність, розподілились так: більше половини опитаних батьків визнають свою неспроможність у виховній сфері та неусвідомлений підхід до взаємодії з дітьми, панування інколи навіть певної розгубленості [3]. У рамках інших соціологічних розвідданих маємо інформацію про те, що кожна друга-третья молода людина зізнається, що не хоче створювати офіційно сім'ю, а надає перевагу або цивільному шлюбу, або планує народжувати і виховувати дітей самотійно (дівчата) або надає перевагу, за фінансових можливостей, репродуктивним технологіям, сурогатному материнству, або, перебуваючи у шлюбі офіційному чи цивільному, взагалі відмовиться від народження дітей (субкультура чайлдфрі) [8].

Також можна говорити, що при формуванні образу усвідомленого батьківства виникає страх невідповідності власних цінностей, світосприй-

няття з цими категоріями усвідомленого батьківства, страх не впоратися з вихованням щасливої, повноцінної особистості дитини.

Як відомо, процес виховання дитини починається з перших днів її життя. У сім'ї закладаються основи світосприйняття та світогляду дитини, формується низка важливих якостей особистості. Вирішальну роль у цьому відіграють внутрішньосімейні взаємини, насамперед взаємини батьків. Адже батьки для дітей – перші та головні еталони, що втілюють тип поведінки як жінки, матері, дружини, так і чоловіки, чоловіка, батька. Взаємини батьків, їхнє ставлення до інших людей, до найрізноманітніших явищ життя істотно впливають на формування особистості дитини. В процесі сімейної взаємодії в дитини формуються й основи світогляду, ціннісних орієнтацій. Саме тому для ефективності процесу сімейного виховання мають велике значення не лише емоційні та комунікативні аспекти, а й ідеологія сім'ї, яка охоплює правила та норми, сімейні цінності і традиції.

У вузькому сенсі виховання – це цілеспрямований вплив дорослих на становлення особистості дитини з метою формування в неї певних якостей, цінностей, особливостей поведінки. Та мабуть, таке розуміння не відображає всієї повноти і складності того формуючого впливу, який має сім'я на дитину. Так, психологічними дослідженнями доведено, що діти схильні наслідувати моделі поведінки своїх батьків, зокрема при виборі шлюбного партнера та побудові подружніх взаємин. Якщо людина виросла в неповній сім'ї, то є висока вірогідність того, що вона також розлучиться. Склад сім'ї, кількість дітей, характер комунікацій у сім'ї – це лише незначний перелік тих сімейних характеристик, які запозичуються і відтворюються дитиною в подальшому житті здебільшого на неусвідомлюваному рівні. Цей феномен знайшов своє пояснення у межах різних психологічних напрямів, зокрема: у трансгенераційному підході, який вивчає психологічну наступність у поколіннях – передачу від старших поколінь молодшим певних моделей поведінки, моделей взаємин; у транзактному підході, що вважає батьківські настановлення («драйвери») ключовими у формуванні певного життєвого сценарію особистості; у гуманістичному підході, котрий визнає виняткову значущість батьківського ставлення як основи екзистенційної позиції особистості, базової довіри або недовіри до світу, ставлення особистості до самої себе.

Таким чином, сімейне виховання відіграє важливу роль у становленні особистості дитини. Безумовно, характер взаємин у сім'ї має виключно важливе значення для виховання дитини. Емоційний компонент взаємин створює той особливий, далеко не завжди усвідомлюваний контекст, через який заломлюються вербальні впливи – настанови, поради тощо.

Перейдемо до розгляду результатів анкетування респондентів експериментального дослідження. Респондентами дослідження стали молоді чоловіки та жінки у віці 18-25 років, які не є батьками на момент дослідження. Загальна кількість респондентів – 50 осіб.

Дослідження проводилося згідно з Етичним кодексом психолога: всі респонденти добровільно брали участь в дослідженні, були поінформовані про мету дослідження, також їм гарантувалася конфіденційність. Більшості респондентів (45 особам) відоме поняття «усвідомлене батьківство». Це говорить про той факт, що молодь розуміється на сучасних поглядах щодо батьківства, цікавиться питаннями батьківства, виховання тощо.

Хоча їх розуміння про усвідомлене батьківство є неповним, оскільки половина молодих людей обрали для пояснення усвідомленого батьківства варіанти відповідей до усвідомленого підходу до вагітності та пологів та можливості матеріального забезпечення дитину. 40 осіб визначають як усвідомлене батьківство визнання дитини як особистості з її психологічними особливостями, а 35 осіб – можливість дати дитині все необхідне для її розвитку та становлення особистості. Найменша кількість респондентів (25 осіб) обрали варіант «виховання дитини з позиції гуманізму, моральних принципів та цінностей».

48 осіб планують в майбутньому стати батьками, 2 особи не планують ставати батьками. Ми не ставили за мету дослідження причин цього небажання, тому не можемо пояснити такий вибір цих двох респондентів. Варто зазначити, що ці респонденти молоді жінки.

30 осіб при роздумах про майбутнє батьківство відчують тривогу та страх, 20 осіб переживають при цьому позитивні емоції (радість, щастя, захоплення). Варто відзначити, що і позитивні, і негативні емоційні переживання всі респонденти пов'язують з досвідом з дитинства. Тобто як ми і говорили раніше, особа, яка не має негативного досвіду батьківської сім'ї, буде мати позитивні емоційні переживання при формуванні образу усвідомленого батьківства. Особа, яка має психологічні проблеми становлення, негативний досвід, отриманий в батьківській сім'ї матиме негативні емоційні переживання при формуванні образу усвідомленого батьківства. Негативні емоційні переживання 30 осіб пов'язують з браком знань та уявлень; 25 осіб – зі страхом відповідальності та змогою матеріально забезпечити сім'ю; 20 осіб – зі змінами у звичному житті, які відбудуться з появою дитини.

Найважливішою цінністю, яку хочуть передати більшість респонденти своїм дітям (10 осіб) в майбутньому, це відповідність нормам та уявленням соціуму. Тобто ми можемо говорити про виховання через призму суспільства, а не особистісно орієнтоване виховання індивідуальної особистості. На другому місці за обиранням респондентів серед запропонованих є пункт «життя одне і його треба прожити задля власного щастя», на третьому місці (7 осіб) – віра в себе та свої сили. По 6 респондентів обрали варіанти «самоцінність, самоповага» та «відповідальність»; 5 респондентів – «повага до близьких людей, старших за віком»; по 3 респонденти обрали варіанти «віра в

Бога» та «жертвність заради вищої мети, інших»; 2 респонденти як цінність, яку бажають передати дітям, обрали толерантність. В пункт «жертвність заради вищої мети, інших» варто віднести патріотизм, благодійність, волонтерство, які зараз є вкрай показовими та важливими задля виживання нації.

Лише 10 осіб з 50 вважають, що мають достатньо знань та уявлень про різні способи та форми взаємодії з дитиною, знань про мету виховання дітей, їх розвиток, формування особистості. 40 респондентів володіють такими знаннями та уявленнями на не достатньому рівні.

Половина молодих людей, які взяли участь в дослідженні, оцінюють свою готовність нести відповідальність за свою дитину, її розвиток як особистості на високу, 20 осіб як середню, 5 осіб як низьку. Це може говорити про неготовність цих молодих людей до батьківства взагалі.

Досвід, який отримали респонденти в дитинстві, в батьківській родині, як позитивний оцінюють 20 осіб, як негативний оцінюють 30 осіб. Цей досвід наклад свій відбиток на майбутнє становлення батька чи матері, готовність до усвідомленого батьківства. Ми можемо говорити, що немає людини, яка б не несла собі вантаж минулого, а саме дитинства, відносин з батьками, ставлення батьків в дитинстві до дитини у різні вікові періоди її розвитку.

Позитивним є той факт, що всі 50 респондентів визнали потребу в розширенні знань та уявлень про усвідомлене батьківство.

Таким чином, ми можемо говорити, що більшість респондентів (30 осіб, 60 % від загальної групи) мають негативні емоційні переживання при формуванні образу усвідомленого батьківства. Це можна пояснити негативним досвідом зростання у батьківській родині, не достатніми знаннями та уявленнями щодо усвідомленого батьківства, страхом відповідальності, страхом перед змінами у звичному житті, матеріальними потребами та можливими проблемами забезпечення дитини.

Виходячи з вище вказаних результатів дослідження, ми маємо змогу перейти до розробки програми формування образу усвідомленого батьківства та нівелювання негативних емоційних переживань.

Доречно зауважити, що програма має груповий тренінговий характер роботи з молодими людьми і не передбачає індивідуальних сеансів з особами, які потребують вирішення психологічних проблем. Особами, які мають травматичний досвід з дитинства, варто звернутися до психолога в індивідуальному порядку і отримати психологічну допомогу.

В результаті анкетування респондентів ми змогли підтвердити той факт, що невідповідність реального стану розвитку особистості, рівня її знань та можливостей, поглядів на майбутнє та вантаж минулого формує позитивні чи негативні емоційні переживання при формуванні образу усвідомленого батьківства. Психологічно здорова особистість, яка має достатній рівень

знання щодо репродуктивного здоров'я, сім'ї, розвитку дитину, методів виховання, потреб дитини різного віку, чітко бачить своє майбутнє та не має негативного досвіду батьківської сім'ї, буде мати позитивні емоційні переживання при формуванні образу усвідомленого батьківства. Особистість, яка має психологічні проблеми становлення, негативний досвід, отриманий в батьківській сім'ї, низький рівень потрібних знань та вмінь, а також проблеми з формуванням бачення майбутнього, матиме негативні емоційні переживання при формуванні усвідомленого батьківства.

Висновки. Невідповідність реального стану розвитку особистості, рівня її знань та можливостей, поглядів на майбутнє та вантаж минулого формує позитивні чи негативні емоційні переживання при формуванні образу усвідомленого батьківства. Психологічно здорова особистість, яка має достатній рівень знання щодо репродуктивного здоров'я, сім'ї, розвитку дитину, методів виховання, потреб дитини різного віку, чітко бачить своє майбутнє та не має негативного досвіду батьківської сім'ї, буде мати позитивні емоційні переживання при формуванні образу усвідомленого батьківства. Особистість, яка має психологічні проблеми становлення, негативний досвід, отриманий в батьківській сім'ї, низький рівень потрібних знань та вмінь, а також проблеми з формуванням бачення майбутнього, матиме негативні емоційні переживання при формуванні образу усвідомленого батьківства.

Страхи та тривога при формуванні образу усвідомленого батьківства пов'язані з власною невідповідністю між образом батька/матері, які обрали як стиль виховання дитини усвідомлене батьківство, і особистістю, яка цей страх відчуває. Відсутність власного досвіду та прикладу в батьківській сім'ї, відсутність або низький рівень психолого-педагогічних знань впливає на майбутнє батьківство, формуючи страхи та тривожні стани при формуванні образу усвідомленого батьківства.

Література:

1. Мовчан М. Феномен страху: його класифікація та рівні. Наукові записки. Серія Філософія. 2012. Вип. 10. с. 194 – 204.
2. Безпалько О. В. Системний підхід до організації соціальнопедагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2006. № 3. с. 46 – 54.
3. Братусь І., Гулевська-Черниш А., Лях Т. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали). Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 5. С. 36 – 49.
4. Іванова Н.М. Психологічні проблеми та страхи матерів з маленькими дітьми [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6731-psihologichni-problemi-ta-strahi-materiv-z-malenskimi-ditmi/>
5. Вишневецький С.В. Механізми виникнення емоцій, їх види, прояви та стани. // Актуальні напрями психофілактичних заходів у закладах вищої освіти: Матеріали I Всеукр. круглого столу (м. Дніпро, 18 травня 2018 р.). Дніпро: ДДУВС, 2018. 128 с.

6. Головатюк К.В. Психологічний супровід школярів, учителів та батьків. Шкільна освіта Хмельниччини: психолого-педагогічний супровід модернізаційних процесів : збірник наукових праць III обласної науково-практичної конференції. / ред. кол.: В.Є. Берека (гол.) та ін. Хмельницький : ХОІППО, 2019. 304 с. С. 70.

7. Дзеджера О.В. Емоційне переживання: сутність феномена. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. 2014. Том. X. Вип. 26. С. 29-34.

8. Величко М. Пригнічені емоції. Вплив та опрацювання [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://psyhosoma.com/uk/prignicheni-emociyi-vpliv-ta-opracyuvannya>

References:

1. Movchan M. (2012) Fenomen strakhu: yoho klasyfikatsiia ta rivni. [The phenomenon of fear: its classification and levels] *Naukovi zapysky. Seriiia Filosofiia. – Proceedings. Philosophy series.* Vyp. 10. 194 – 204. [in Ukrainian].

2. Bezpalko O. V. (2006) Systemnyi pidkhid do orhanizatsii sotsialnopedagogichnoi roboty z ditmy ta uchnivskoiu moloddu v terytorialnii hromadi. [A systematic approach to the organization of socio-pedagogical work with children and student youth in the territorial community]. *Sotsialna pedagogika: teoriia ta praktyka. – Social pedagogy: theory and practice.* 46 – 54. [in Ukrainian].

3. Bratus I., Hulevska-Chernysh A., Liakh T. (2002) Formuvannia navychok usvidomlenoho batkivstva ta rannii rozvytok dytyny (metodychni materialy). [Formation of conscious parenting skills and early child development]. *Prakt. psykholohiia ta sots. robota – Practical Psychology and Social Work.* 5. 36 – 49. [in Ukrainian].

4. Ivanova N.M. Psykholohichni problemy ta strakhy materiv z malenkymy ditmy [Psychological problems and fears of mothers with young children] [in Ukrainian].

5. Vyshnevskiy S.V. (2018) Mekhanizmy vynyknennia emotsii, yikh vydy, proiavy ta stany. [Mechanisms of the emergence of emotions, their types, manifestations and states. Current directions of psychoprophylactic measures in institutions of higher education] *Aktualni napriamy psykhoprofilaktychnykh zakhodiv u zakladakh vyshchoi osvity – Actual directions of psychoprophylactic measures in institutions of higher education: materialy I Vseukr. kruhloho stolu (m. Dnipro, 18 travnia 2018 r.).* Dnipro: DDUVS. 128. [in Ukrainian].

6. Holovatiuk K.V. (2019) Psykholohichni suprovod shkolariv, uchyteliv ta batkiv. [Psychological support of schoolchildren, teachers and parents]. *Shkilna osvita Khmelnychchyny: psykholoho-pedahohichni suprovod modernizatsii nykh protsesiv : zbirnyk naukovykh prats III oblasnoi naukovo-praktychnoi konferentsii.* / red. kol.: V.Ie. Bereka (hol.) ta in. Khmelnytskyi : KhOIPPO. 304.. [in Ukrainian].

7. Dzhezhera O.V. (2014) Emotsiine perezhivannia: sutnist fenomena. [Emotional experience: the essence of the phenomenon]. *Aktualni problemy psykholohii – Actual problems of psychology: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka. Psykholohiia navchannia. Henetychna psykholohiia. Medychna psykholohiia.* Tom. Kh. Vyp. 26. 29 – 34. [in Ukrainian].

8. Velychko M. Pryhniceni emotsii. Vplyv ta opratsiuvannia [Suppressed emotions. Impact and elaboration] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://psyhosoma.com/uk/prignicheni-emociyi-vpliv-ta-opracyuvannya>. [in Ukrainian].

